

DOFs skudtællinger 1985-1988

DOFs overvågning af jagtintensiteten i danske vådområder har nu kørt i fire år. Foreningens jagt- og fredningsudvalg har organiseret fem årlige tællinger af skud og jægere i 30 udvalgte vådområder over hele landet (se DOFT 80: 69-71, 1986). Optællingspunkterne er de samme fra år til år, og de er placeret på steder, hvor der erfaringsmæssigt er megen jagt. På hver lokalitet tælles omkring solopgang ved jagtstarten på svømmeænder den 1. september og ved jagtstarten på dykænder den 1. oktober, hvor også motorbådsjagten begynder, samt omkring solnedgang en weekendaften i hver af månederne september, oktober og november. Der tælles fra to timer før solop-/nedgang til to timer efter – siden 1988 dog kun fra halvanden time før til halvanden time efter.

Hvorfor tælle skud?

Formålet med tællingerne er at få nogle basale oplysninger om jagten herhjemme. Stiger jagtintensiteten i vore vådområder? Hvordan ændres jagtintensiteten som følge af forskellige restriktioner – reservatoprettelser, blyhaglforbud, stop for motorbådsjagt i vore fjorde o.s.v.? Hvordan er jagttrykket i de forskellige fuglerige vådområder rundt omkring i landet, og hvilke steder er der en så voldsom jagt, at der er behov for reservatoprettelser? Hvordan udvikler jagten sig i løbet af efter-

året i forskellige områder – f.eks. i relation til om der er reservater i nærheden? Og hvordan ligger skumringsjagten i forhold til solop-/nedgang og lovgivningens bestemmelser om skumringsjagt?

Ændernes morgentræk

Ved hvert optællingspunkt noteres alle hørte skud, uafhængigt af hvor eller hvor langt væk de kommer fra. Skuddene noteres på skemaer i 5-minuttersperioder før og efter solop-/nedgang. I Fig. 1 er resultaterne fra de fire års tællinger 1. september og 1. oktober vist. Det fremgår – som velkendt – at jagten er meget intensiv om morgenen den 1. september. Som gennemsnit for alle dækkede lokaliteter de fire år nås mere end 50 skud pr 5-minuttersperiode (mere end 10 skud i minuttet) omkring en halv time før solopgang.

Dette, samt kurvens øvrige forløb, er udtryk for ændernes morgentræk kombineret med jægerens muligheder for at se dem. Især om efteråret søger ænderne føde om natten spredt i moser og på marker og enge. Inden det bliver lyst søger de tilbage til fælles dagrastepladser i lavvandede områder langs kysterne og på større søer. Det er dette træk, skumringsjagten retter sig imod, idet det er tilladt at skyde på trækkende ænder fra 1½ time før solopgang. Som det ses, er der en del der »tyvstarter«, men hovedparten af jagten ligger mindre end en

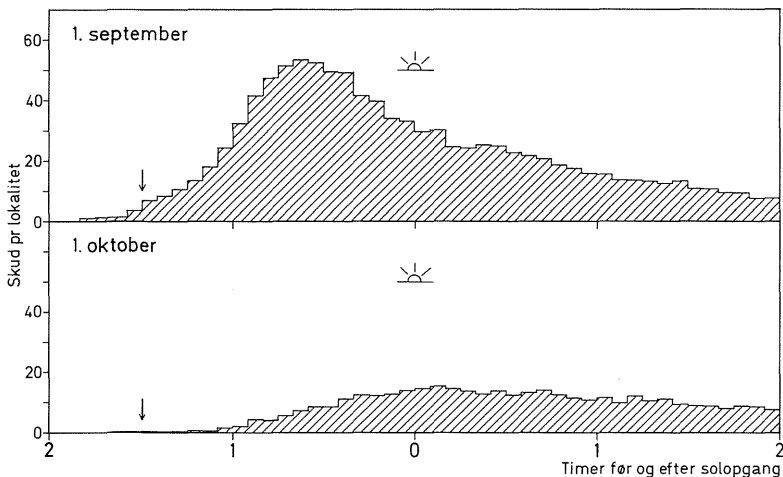

Fig. 1. Fordelingen af skud fra to timer før til to timer efter solopgang den 1. september og 1. oktober vist som gennemsnit pr 5-minuttersperiode for alle dækkede lokaliteter 1985-88. Pilene angiver det lovlige starttidspunkt. The distribution of shots from two hours before sunrise to two hours after on 1 September and 1 October, respectively. Numbers of shots recorded per 5-minute period are given as average for all covered sites 1985-88. Dawn flight shooting is allowed from one and a half hour before sunrise (arrows). Note that the dawn flight shooting on 1 September peaked with more than 10 shots per minute per site two to three quarters of an hour before sunrise, while the motor boat hunting for diving ducks and Coot on 1 October peaked around sunrise and continued intensively during the following hours.

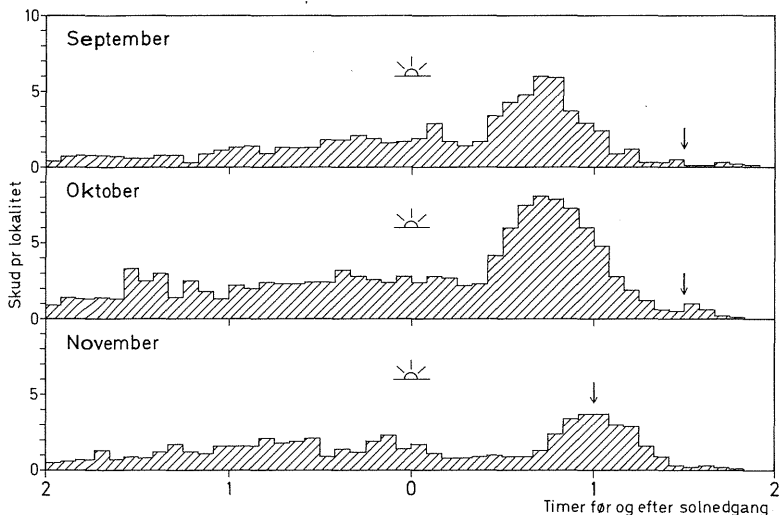

Fig. 2. Fordelingen af skud fra to timer før til to timer efter solnedgang på weekendaftener i september, oktober og november vist som gennemsnit på 5-minuttersperiode for alle dækkede lokaliteter 1985-1988. Pilene angiver afslutningen på den lovlige periode for skumringsjagt.

The distribution of shots from two hours before sunset to two hours after on weekend evenings in September, October and November, respectively. Arrows indicate the end of legal dusk shooting. Note that the »background« shooting is 1-3 shots per 5-minute period per site. The more intensive shooting in October may be due to more ducks in this month. In November, there may be fewer ducks, and perhaps the ducks have learned to avoid intensively hunted areas. The later peak in November may likewise be due to the reaction of the ducks, i.e. later dusk flight because of shooting. Another factor involved could be larger numbers of e.g. Tufted Ducks, flying later in the night than Mallards.

time før solopgang, hvor det efterhånden bliver så lyst, at også almindelige mennesker kan se ænderne.

Morgenjagten den 1. oktober forløber helt anderledes. Dette skyldes, at jagt fra motorbåd (med motoren i gang) først er tilladt fra solopgang. Herved »drukner« skumringsjagten kulmination før solopgang i skydningen fra motorbåde, der »tyvstarter« så snart det bliver lyst. Herved fås den langt mere jævne kulmination med »kun« ca 15 skud pr 5-minuttersperiode som gennemsnit for alle lokaliteterne.

Jagten på weekendaftener

Aftenatrækket fra dagrastepladserne til de spredte natfourageringspladser foregår efter mørkets frembrud. Fig. 2 viser fordelingen af skud på weekendaftener – fredag, lørdag eller søndag – i henholdsvis september, oktober og november. Det fremgår, at »baggrundsskydningen« i timerne inden solnedgang er mellem et og tre skud pr 5-minuttersperiode som middel for alle lokaliteter og år. Skydningen er mere intensiv i oktober end i

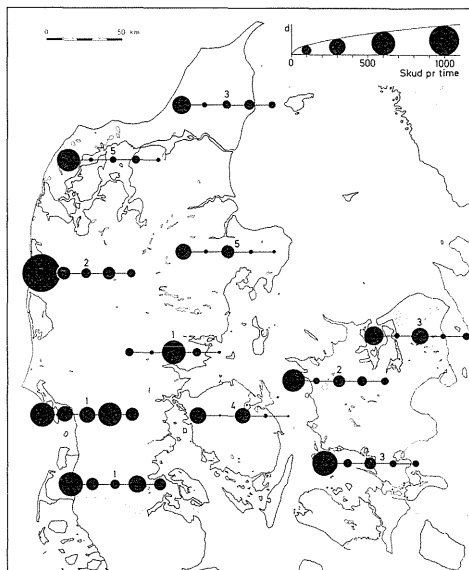

Fig. 3. Fordelingen af jagtintensiteten geografisk og i løbet af jagtsæsonen. Prikkerne angiver for hvert amt gennemsnittet af det maksimale antal skud talt på en time på hver lokalitet under de fem tællinger i løbet af sæsonen i årene 1985-88. 1. september er vist længst til venstre i hvert amt, derefter en weekendaften i september, 1. oktober i midten, og weekendaftenerne i henholdsvis oktober og november til højre. Signaturerne er anbragt tilfældigt i hvert amt, og tallene angiver antallet af lokaliteter i amtet, hvorfra der er medtaget optællinger.

Shooting intensity at 30 selected sites in Denmark distributed on counties and time of the season. Dots denote the average of the maximum number of shots recorded within one hour at each site during five counts in the open season. Left to right: 1 September, weekend evenings in September, 1 October, and weekend evenings in October and November, respectively. Numbers denote covered sites within each county.

september, og mindst i november. Dette hænger formentlig sammen med, at der er flere ænder i oktober end i september, mens mange af fuglene er trukket videre i november – eller har lært at undgå steder med mange jægere.

Den tidsmæssige fordeling af skumringsjagten og dermed ændernes aftentræk er meget ens i september og oktober, hvorimod kulminationen ligger 15-20 minutter senere i november, d.v.s. en hel time efter solnedgang. Det kan der være flere forklaringer på. Trækket i november kan tænkes i højere grad at bestå af Troidænder, som trækker senere end svømmeænderne. Men det kan også tænkes, at ænderne generelt lærer at trække senere i løbet af efteråret, på grund af den beskydning de konstant udsættes for, jvf. Bent Jakobsens undersøgelser på Skallingen (se DOFT 82: 64-65, 1988). Trækket en time efter solnedgang foregår oftest i bulder ravende mørke, og det er os komplet uforståeligt, at jægerne overhovedet kan se fuglene på dette tidspunkt.

Som det endvidere fremgår af Fig. 2, er der en del jægere, der i hvert fald ikke kan se hvad klokken er i mørke, thi jagten fortsætter længe efter jagtlovens »lukketid«. Dette er især grelt i november, hvor det siden 1983 har været forbudt at skyde fra en time efter solnedgang. Det respekteres overhovedet ikke.

2291 skud på én time

Fordelingen af dækkede lokaliteter og den registrerede jagtintensitet er vist i Fig. 3. Heraf fremgår, at der findes lokaliteter med meget intensiv jagt i alle landets amter.

For at sikre et ensartet sammenligningsgrundlag fra tælling til tælling og fra område til område, anvendes antallet af skud fra den mest intensive time som mål for skudintensiteten ved hver tælling. Denne times »placering« varierer lidt frem og tilbage i forhold til solop-/nedgang p.g.a. vejrforhold, ændernes træk m.v.

Antallet af skud i denne »maksimumtime« varierer meget fra sted til sted og fra gang til gang, men for alle fire år under ét er der talt op til mellem 666 og 2291 skud på én time i alle amter. Rekorden indehaves af Ringkøbing Amt, hvor der taltes i gennemsnit 1541 skud under otte tællinger på to lokaliteter den 1. september (Fig. 3). I de fleste amter er maksimum 900-1000 skud på en time.

Ser man på weekendafternerne i Fig. 3, fremgår det klart, at der er mere jagt på de dækkede lokaliteter i Ribe, Sønderjyllands og Ringkøbing amter end i resten af landet. Dette hænger formentlig sammen med, at tællestederne er ved Vadehavet og de vestjyske fjorde, hvor der er meget store mængder svømmefugle hele efteråret. Dels er områderne så store, at jagten ikke kan fordrive fuglene helt, og dels er her et antal store reservater, som jægerne kan udnytte fuglene fra under morgen- og aftentrækket ud i landet.

Overvågning

Et af hovedformålene med skudtællingerne er at se på udviklingen i jagtintensiteten i danske vådområder. Dette kan ikke gøres ved skudtællinger alene, men må kombineres med statistikkerne over antal jagttegnsløse, vildtudbyttet, patronsalget, registreringer af jagtaktiviteterne m.v.

Forbudet fra 1988 mod motorbådsjagt i fjordene har reduceret skudintensiteten med 65 pct. Foto: Erik Thomsen, Biofoto.

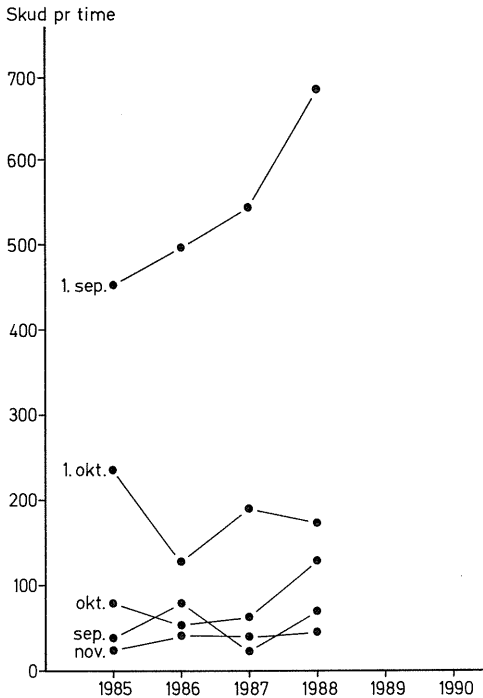

Fig. 4. Ændringer i jagtintensiteten på de udvalgte lokaliteter 1985-88 for hver af de fem optællingstidspunkter. Hvert punkt angiver gennemsnittet af det maksimale antal skud talt på en time på hver af de dækkede lokaliteter. Tællinger i 1989, 1990 og videre skal vise om tendenserne holder.

Changes in shooting intensity on the selected sites 1985-88 at each of the five annual counting times. Each dot denotes the average of the maximum number of shots counted in one hour on each of the sites covered. The trends should not be taken too literally; several more years are needed before statistically meaningful conclusions can be drawn.

Vi har endnu ikke materiale nok til at sige noget om jagtintensitetens generelle udvikling. Hertil er fire år ikke tilstrækkeligt, idet vejrforhold under tællingerne, tilfældig variation indenfor et materiale fra kun 30 lokaliteter, premieredagenes fordeling på ugedage m.v. påvirker resultaterne for meget. Derfor skal den viste stigning i Fig. 4 for flere af tælleterminernes vedkommende næppe tillægges større betydning.

Motorbådene ud af fjordene

Fra 1988 blev motorbådsjagt forbudt i de fleste danske fjordområder. Ialt 15 af vore optællingspunkter ligger ved områder, hvor der indtil da blev drevet megen motorbådsjagt. Fire af disse var omfattet af forbudet i 1988 – selv om enkelte motorbådsjægere frejdigt fortsatte som hidtil. Bruges gennemsnittet af alle tællinger den 1. oktober 1985-87 som index 100 for jagten i disse fire områder, var skudintensiteten faldet til index 35 i 1988, en reduktion på 65 pct!

Dette væsentlige resultat bliver endnu mere udtalt,

hvis man sammenligner med udviklingen i de 11 områder, hvor motorbådsjagten kunne fortsætte. Beregnet på samme måde var index i 1988 her på 132, d.v.s. en stigning på 32 pct. Antages det, at det samme ville være sket i de fire motorbådsfri områder, er reduktionen på 73 pct. Såfremt denne kraftige tendens holder i årene fremover, må det siges at være et meget stærkt resultat af DOFs indsats for at få motorbådsjagten ud af fjordene.

Skudtællingerne skal fortsætte

Disse spændende resultater er opnået ved en flittig indsats af en lang række medlemmer rundt omkring i lokalafdelingerne. Yderligere har Skov- og Naturstyrelsens feltstationer bidraget med tællinger fra en række vigtige områder. Vi takker alle for hjælpen.

Som nævnt er det nødvendigt med en meget længere årrække for at kunne følge med i jagtintensitetens mere langsigtede udvikling i vore vådområder. Oplysninger herom vil være af helt afgørende betydning for DOFs fremtidige muligheder for at arbejde for en mere rimelig regulering af jagten og dermed sikre bedre levevilkår for vore vandfugle. Derfor er det vigtigt, at disse jagtregistreringer fortsætter, og at dækningen styrkes yderligere i de kommende år.

Summary: Monitoring coastal shooting in Denmark

Since 1985 a hunting monitoring scheme has been run in Denmark by the Danish Ornithological Society (see DOFT 80: 69-71, 1986). On 30 sites with intensive hunting, all shots heard from two hours before sunrise/sunset to two hours after are recorded five times during the open season each year. Morning counts take place on 1 September, when the season opens for dabbling ducks, gulls and waders, and on 1 October, when the season opens for diving ducks and when motor boat hunting also begins. Evening counts take place on random weekend nights in each of the months September, October and November.

Figs 1-4 present some of the results. The maximum number of shots heard in one hour at each count is used as a standard measure of the flight shooting intensity in the calculations. The maximum record was 2291 shots heard from one site in one hour, and up to 900-1000 shots have been recorded in most counties (cf. Fig 3).

The material so far covers too few years to allow calculations of significant trends. Weather conditions and weekday of opening mornings influence the counts, and the limited number of annual counts means that »random« variation is large and long-term trends alone should be considered. One very interesting preliminary result appears, however. From 1988 motor boat hunting is forbidden in four of the 15 sites where motor boat hunting until then had been important. In these four areas shooting intensity on 1 October was reduced by 65 pct. compared with the average during the three preceding years.

*Hans Meltofte & Jan Nielsen
Jagt- og fredningsudvalget*

Efterårstrækstedet Gedser

Med en gennemgang af aktiviteterne i 1988

Gedser som efterårstræksted er kendt af de fleste fugleinteresserede. Det er her – på Danmarks sydligste spids – man har landets bedste træklokalitet for arter som Bjergand, Ederfugl, Fjeldvåge og Dværgrmåge. Falsters østkysts nord-syd-orientering opsamler hvert efterår store mængder havtrækkende fugle, især under øst- og sydøstlige vinde. Foruden førnævnte ses bl.a. lommer, svømmeænder, vadefugle og kjoever samt store forekomster af f.eks. rovfugle, duer og spurvefugle. Om efteråret er Gedser således et af de eneste steder i Danmark, hvor man til tider kan opleve stort landtræk og havtræk på samme dag, hvorfor stedet kan byde på en stor artsvariation.

Efteråret 1988 gav mange spændende iagttagelser: Mange nye rekorder blev sat, og der sås tre nye arter for området, den ene endog ny for Norden. På tre efterårsmåneder sås over 200 arter. De mange observationer er især udført af Michael B. Grell, og desuden Jens Eriksen, Klaus Nielsen, Johannes Nielsen, Anders P. Rasmussen, Palle Rasmussen samt de to udstationerede ringmærkere fra Kroghage. I alt er der observeret på 63 dage.

Lidt orientering

Trækstedet »Gedser Odde« er beliggende tre km sydøst for Gedser by. Området består af dyrkede marker med tilhørende gårde. Observationsposten er beliggende 100 meter nord for Oddespidsen, 500 m fra Gedser fyr og op ad en militær radarstation. En ca 10 meter høj klint gør, at man har et fint udsyn over Østersøen.

De første observationer fra Gedser, der er beskrevet i den danske fuglelitteratur, stammer tilbage fra 1945. Erik Sinding besøgte stedet i tiden 3.-8. oktober for at undersøge trækket og skriver (DOFT 40: 50-58, 1946): »...et af de bedste træksteder i Danmark. Skulle der nogensinde blive tale om oprettelse af en fuglestation her i landet, bør man have dette sted i erindring«. I de følgende år skete der dog ikke meget, en studiejejr i 1966 var eneste større aktivitet, før Jens Eriksen startede observationer i 1974. Siden da og især siden 1978 er fugletrækket blevet fulgt hvert efterår.

I 1970'erne blev ringmærkning forsøgt i markhegn og fyrhaven øst for Gedser by. Resultaterne var dog beskedne, indtil man opdagede Kroghageområdet vest for byen som fangststed. Dette område, som tidligere blev brugt til rangeringssted og affaldsplads for statsbanerne, står nu ubenyttet, og der er vokset et op til fem meter højt krat frem. Den vestlige lavere del består af rørskov og lavvandede strandsøer. Ringmærkning er foretaget her hvert år siden 1982, især af Søren Haugård og Hans Lind fra Nykøbing Falsters ringmærkningsgruppe. Frem til 1987 er der blevet ringmærket 15.728 fugle fordelt på 83 arter.

Gedser Odde efteråret 1988

Fredag den 21. oktober blev der sat et par suveræne dagsrekorder for to af de talrigst forekommende rovfuglearter på Gedser Odde. I løbet af dagen trak ikke mindre end 1769 Spurvehøge og 1578 Fjeldvåger ud over Østersøens grønne bølger med en flyvetur på 30-

Brun Tornskade, Gedser. Akvarel: Carl Christian Tofte.

40 km til nærmeste kyst foran sig.

Dagene forinden havde været præget af en stiv østlig kuling, der havde givet et godt havtræk af lommer, diverse ænder, Mellemkjove, Dværgmåge, Ride, alkefugle og et par rariteter som Lille Kjove og Gråmåge. Men også rovfugle og Trane havde der været pænt med. Øst- og sydøstenvinde er for Gedser Odde, hvad vestenvinden er for Blåvands havfugletræk..!

Sjovt nok kan også andre vejr-situationer give et godt træk på Gedser Odde. Erfaringer fra de sidste 14 år viser, at nordlige vinde (NV-NØ) – ofte kombineret med temperaturfald og højtryksvejr – giver fint træk af Pibe-svane, Bramgås, Knortegås, Hvepsevåge, Musvåge, Mursejler, duer, svaler, vipstjerner og finkefugle. Atter andre arter ses især i sydlige vinde. Det gælder lappe-dykkere, Bjergand, Sortterne og til en vis grad også Dværgmåge.

Vestlige vinde er nok det, observatørerne på Gedser Odde mindst ønsker sig! Det skyldes, at trækket under sådanne vejr-betingelser bliver særdeles lunefuld. Ikke desto mindre kan der sagtens ske overraskende ting. Således blev en ny dagsrekord på 60 trækkende Tårnfalke sat på sådan en dag, og det er oftest netop disse vejr-situationer – kombineret med lavtrykspassager ind over Nordskandinavien – der giver det bedste vadefugle-træk.

Kroghage efteråret 1988

Efterårets ringmærkning blev foretaget på 84 dage i tiden 7. august - 9. november. Arbejdet udførtes af Rolf Christensen og Kasper Thorup, og desuden hjalp Søren Haugård og Hans Lind til, især i starten og i efterårsferien. I alt blev der fanget 11.053 fugle fordelt på 68 arter, med 11., 13. og 24. oktober som de største fangst-dage. Med efterårets fangst beløber Kroghagetotalen 1982-88 sig til 26.781 fugle fordelt på 94 arter. Blandt efterårets 48 aflæsninger kan nævnes fugle fra Sverige (23), Norge (3) og Finland (1). Netfangsten stod på fra omkring en halv time før solopgang og ofte 8-10 timer frem; i august dog tit hele dagen. Netantallet lå på ca 30 stk. gennem hele perioden, heraf 8 i rørskov og resten i krat og småskov, og i august desuden 3-4 net på grusbunker. Netmeterantallet lå på omkring 250 meter det meste af perioden. De to ringmærkere boede i en campingvogn opstillet i området, med gas som eneste form for varme/lys.

De talrigst mærkede arter var Gul Vipstjert (2076), Rødhals (1318) og Fuglekonge (1528). Vipstjerne-erne blev fanget på overnatningsplads i rørene, der benyttes som soveplads af 13-15.000 fugle.

Af invasionsfugle kan nævnes Stor Flagspætte (7), Halemejsje (37), Sortmejsje (233), Blåmejsje (648), Musvit (166), Træløber (16), Grønsikken (640), Grå-sikken (55) og Dompap (123). Ud fra mærkningerne kan vi se, at Fuglekongerne har været i klar fremgang efter den milde vinter 1987/88.

Blandt de sjældne arter, der blev fanget, ligger følgende til behandling af SU: Sibirisk Sortstrubet Bynke-fugl *Saxicola torquata maura*, Korttået Træløber og

Udvalgte arters træktotaler i perioden 10. august - 30. oktober 1988 ved Gedser Odde, baseret på i alt 63 ob-servationsdage.

Art	Total	Topdato	Vind m/s
Lom	1.071	12/10 159	Ø 13-18
Pibesvane	247	24/10 235	N-NØ 5-7
Bramgås	2.398	24/10 2341	N-NØ 5-7
Knortegås	4.735	15/10 3020	N 6
Pibeand	21.057	14/09 5241	NØ 10-12
Spidsand	1.663	14/09 500	NØ 10-12
Bjergand	7.763	02/10 2411	S-SØ 5-6
Ederfugl	257.139	19/10 55.000	Ø 20-22
Hvepsevåge	2.702	29/08 786	VNV-SV 4-8
Rød Glente	67	15/10 24+18*	N 6
Spurvehøg	5.917	21/10 1769	ØSØ-SØ 5-9
Musvåge	2.154	24/10 664	N-NØ 5-7
Fjeldvåge	4.109	21/10 1578	ØSØ-SØ 5-9
Fiskeørn	93	27/08 16-17	VNV-SV 4-5
Tårnfalk	257	30/09 60	V-VSV 8-10
Dværgfalk	80	17/09 11	NV-V 3-12
Trane	303	13/10 155*	S-SSV 2-4
Lille Kobbersneppe	674	17/08 476	VNV-VSV 12-15
Mellemkjove	144	19/10 53	Ø 20-22
Almindelig Kjove	155	19/08 18	SØ-SV 6-7
Dværgmåge	3.652	03/10 565	SØ 5-10
Sortterne	417	19/08 91	SØ-SV 6-7
Svale	50.000	04/09 21.000	V ?
Skovpiber	3.893	25/08 1780	SØ-S 6-10
Hvid Vipstjert	2.510	14/09 584	NØ 8-10
Sjagger	2.084	10/10 943	VSV 8-10
Sortmejsje	458	30/09 83	V-VSV 8-10
Nøddekrige	110-175	10/09 5+42*	SV 4-6
Allike	4.628	19/10 2600	Ø 20-22
Bog-/Kværkerfinke	97.000	10/10 47.000	VSV 8-10
Grønsikken	13.333	10/10 5570	VSV 8-10
Bjergirisk	520	23/10 252	V 4-6

*trækforsøg.

Brun Tornskade *Lanius cristatus*. Hvis den bliver godkendt, er den Brune Tornskade det 2. fund i Europa.

Fremtiden

En førsteklasses træklokalitet med et ringmærknings-område indenfor en afstand af kun 3,5 km opfordrer til oprettelse af en fuglestation, og tilstedeværelsen af tomme assistentboliger ved Gedser Fyr kunne evt. åbne mulighed for faste boligforhold. Lokalbestyrelsen i Storstrøms Amt har sluttet op om idéen og henvendt sig til amtet; eventuelt kunne foreningen købe del i hu-set eller indgå lejemål.

Optimistisk kan man forestille sig Gedser Fuglestation vokse op og blomstre som Blåvand Fuglestation har gjort det. Med en fast bemanning gennem efterårs-månederne, beskæftiget med ringmærkning og registrering af fugletrækket over Østersøen, vil arbejdet kunne indgå i en naturlig sammenhæng med aktiviteterne ved andre fuglestationer i Norden og Østersølandene. DOF Storstrøms Amt vil få sit første ornitologiske aktivitets-center, hvor også f.eks. nordsjællandske fugleintereserede kan komme til at udfolde sig.

Rolf Christensen, Michael Borch Grell

Landsdækkende optællinger af vandfugle fra fly

Vildtbiologisk Station gennemfører i årene 1987-1989 i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen landsdækkende optællinger af vandfugle fra fly. Dansk Ornitologisk Forening deltager i projektet dels med optællinger af fugle fra skib, dels med optællinger af fugle i søer, som er vanskelige at dække fra fly. Optællingerne skal primært belyse vandfugles antal og fordeling i de danske farvande i relation til den 3. udbudsrunde af områder til eftersøgning af råstoffer.

Formålet med optællingerne er:

- at opdatere resultaterne af de landsdækkende optællinger foretaget af Vildtbiologisk Station 1965-1973.
- at undersøge de centrale dele af Nordsøen, Kattegat og Østersøen for vandfugle – områder, der ikke tidligere eller kun sporadisk har været undersøgt.
- at gennemføre en regelmæssig overvågning af havområder og vandfuglebestande.

Der gennemføres fire optællinger om året: oktober/november, januar, marts/april og august. Nogle af resultaterne fra de enkelte optællinger vil kort blive gennemgået i det følgende.

Januar-optællinger opgør vinterbestandene af vandfugle. Mens Toppet Skallesluger i oktober/november 1987 forekom i et meget lille antal, afveg resultatet af optællingen i januar 1988 ikke væsentligt fra tidligere midvinteroptællinger.

For Blishøne konstateredes derimod tilbagegang i januar 1988, hvor der blev optalt 52.000 fugle. Til sammenligning optaltes i januar 1969-1973 105.000-207.000 Blishøns. Den gennemsnitlige flokstørrelse var i januar 1988 1/8 af den gennemsnitlige flokstørrelse

ved midvinteroptællingerne i 1969-1973. De tre isvintre forud for vinteren 1987/88 kan være en af årsagerne til denne tilbagegang.

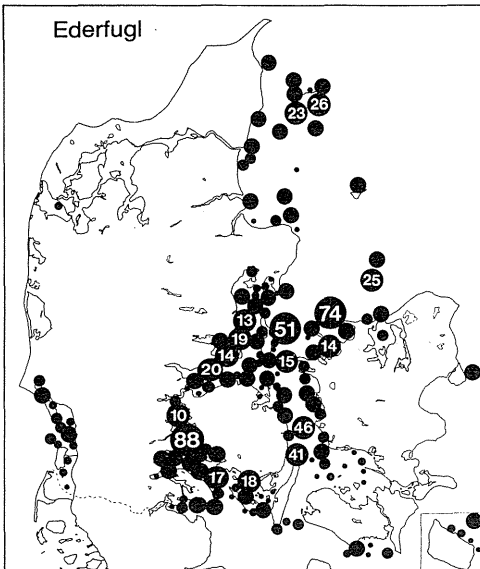
Knopsvanen har været udsat for en mere moderat bestandsreduktion som følge af de tre isvintre. I januar 1988 optaltes 42.000 Knopsvaner. Det er 13% mindre end i 1973, som var den senest optalte milde vinter.

Bjergand er i januar 1988 optalt i et antal af 13.000, hvilket er langt under resultaterne af de tidligere midvinteroptællinger, hvor antallet lå mellem 44.000 og 106.000. Hovedparten af fuglene optaltes nord for Djursland, mens meget få fugle registreredes i det traditionelle overvintringsområde i Lillebælt.

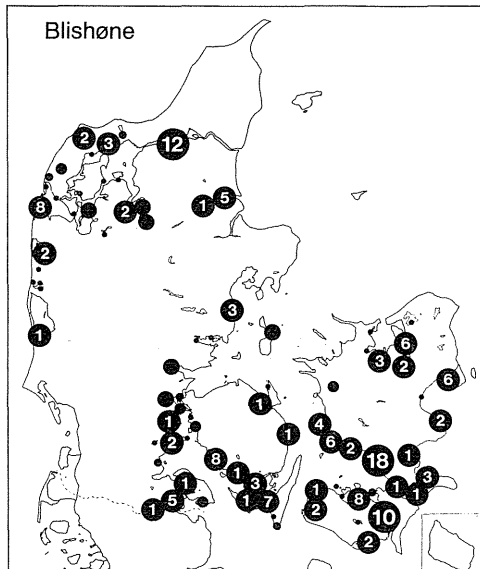
I januar 1988 registreredes Ederfugl og Sortand i større antal end ved tidligere optællinger. Således er 564.000 Ederfugle det største antal, der nogensinde er optalt ved midvinter. Til sammenligning var gennemsnittet af optællingerne 1969-1973 466.000. Januar-optællingen 1988 resulterede i 178.000 Sortænder, mens gennemsnittet for optællingerne i 1969-1973 var 107.000. Fløjlsandens forekomst ved midvinter varierer meget fra år til år. Resultatet af optællingen i januar 1988 var så lavt som 4100, mens der ved en tilsvarende optælling i 1987 blev optalt 41.000 – det største antal, der nogensinde er optalt i Danmark.

De fleste af de øvrige andefugle forekom som ved tidligere optællinger; Gråand og Havlit blev dog optalt i mindre antal.

Marts/april-optællinger foregår under andefuglenes forårstræk. Optællingen i marts/april 1988 resulterede i 716.000 Ederfugle, det højeste antal under en enkelt landsdækkende optælling. Der er ikke tidligere foreta-

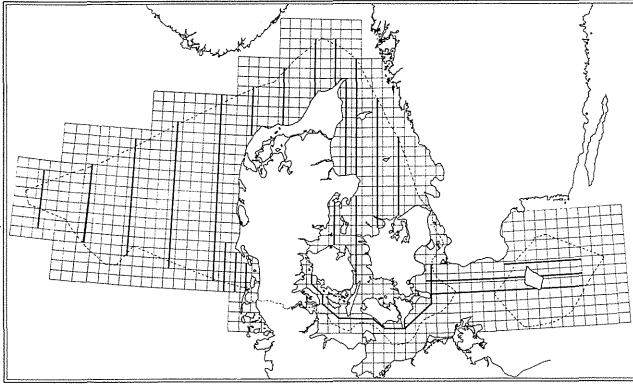

Antal (tusinder) og fordeling af Ederfugl, marts/april 1988. Totalt 716.000 fugle.

Antal (tusinder) og fordeling af Blishøne i oktober/november 1988. Totalt 158.000 fugle.

Transekter optalt marts/april 1988.

get fuldstændige optællinger i marts/april, og sammenligning med andre resultater er derfor ikke mulig.

August-optællinger sigter primært mod at afdække bestandsstørrelser af svingfjersfældende andefugle. Ederfuglen er den talrigste af disse arter. I august 1987 optaltes 70.000 og i august 1988 114.000. Sortænder fælder også i stort antal i danske farvande. I august 1987 optaltes 33.000 og i august 1988 101.000 fugle. Tallene fra Vadehavet varierer meget fra år til år; i de indre danske farvande resulterede augustoptællingen i 1987 i 22.000 Sortænder og optællingen i august 1988 i 32.000. For både Ederfugl og Sortand gælder, at resultaterne ikke afviger meget fra resultater opnået ved tidligere optællinger.

I modsætning til disse to arter optræder Fløjlsanden nu meget sparsomt i forhold til tidligere. I august 1987 optaltes 1600 fugle og i august 1988 blev resultatet 2200 fugle. Til sammenligning er der i forbindelse med tidligere undersøgelser alene i Løgstør Bredning regelmæssigt optalt 10-16.000 fældende Fløjlsænder.

Bjergand, Hvinand og Toppet Skallesluger bruger ligeledes danske farvande som fældningsområde. Bjergænder fælder sent på året og har tidligere anvendt Limfjorden som fældningsplads, men under optællingen i oktober/november 1987 blev arten ikke registreret i dette område. Hvinænder fælder ligeledes i Limfjorden; i august 1987 blev der optalt 1900 og i august 1988 2100 Hvinænder. Dette er mindre end 1/5 af resultatet af tidligere undersøgelser. Toppet Skallesluger blev i august 1987 optalt til 1400 og i august 1988 til 3900. Dette er langt under tidligere optællingers niveau, der lå på over 10.000 fugle, de fleste i Limfjorden.

De andefugle, der fælder på det åbne hav og langs kysterne udenfor Limfjorden, optræder i antal som tidligere, mens antallet af fældende fugle i Limfjorden er gået drastisk tilbage. Fuglene er særdeles sårbare under fældningen. I en periode på tre uger er fuglene ude af stand til at flyve, og det er derfor et tidspunkt, hvor kravet til biotopen er stort. Fuglenes gradvise forsvinden fra fældningspladserne i Limfjorden falder tidsmæssigt sammen med den gradvist forringede vandkvalitet i området.

Oktober/november-optællinger afspejler fuglenes efterårstræk gennem Danmark. I oktober/november 1988 blev 158.000 Blishøns optalt, hvilket er omtrent 4 gange så mange som i den tilsvarende optælling i 1987, omend det fortsat ligger under niveauet fra november 1968 og 1969. Af mulige årsager til den store fremgang kan nævnes dels den milde vinter 1987/1988, dels en god ynglesæson i 1988, men dette alene er næppe en tilstrækkelig forklaring. Knopsvanerne har uden tvivl også nydt godt af den milde vinter og den efterfølgende gode ynglesæson. Der blev i 1988 optalt 59.000 Knopsvaner mod 50.000 i november 1968 og 1969. Af Toppede Skalleslugere blev der optalt 28.000, hvilket ligger indenfor variationen af de tidligere optællingers resultater. Hovedparten af de øvrige arter af vandfugle viser stigning i antal i forhold til oktober/november 1987.

Sideløbende med optællingerne i de danske kystområder er der foretaget transektoptællinger langs fastlagte linier i det danske sokkelområde. Transektoptællinger i Nordsøen, Skagerrak og Kattegat er foretaget i oktober/november 1987. Det samlede antal Alk/Lomvie beregnedes til 300.000, og det samlede antal lommer i Nordsøen til 20.000. Transektoptællingen i januar/februar 1988 kunne ikke gennemføres på grund af dårligt vejr. Transektoptællingen i april blev gennemført i alkefuglenes yngleperiode. I Nordsøen, Skagerrak og Kattegat beregnedes antallet af Alk/Lomvie til 38.000. Antallet af lommer i området ud for Vadehavet beregnedes til 3600 og i Kattegat til 9000. Usikkerheden ved havfugleoptællinger fra fly er stadig ukendt, og tallene bør ses i det lys, men de afspejler utvivlsomt de relative tætheder i de forskellige havområder. Sammenligninger med transektoptællinger fra skib vil kunne give et indtryk af dækningsgraden.

Projektet fortsætter i første halvdel af 1989 i samme omfang som tidligere, hvorefter Vildtbiologisk Station forventer at gennemføre en overvågning af vandfuglebestandene i de kystnære havområder gennem årlige optællinger i januar og august.

*Stefan Pihl, Karsten Laursen,
Mogens Hansen, John Frikke*

Naturen i Danmark – et nyt hæfte fra Skov- og Naturstyrelsen

Trods 15 års milliardinvesteringer på spildevandsrensning i industri, husholdning og landbrug er forurenings-tilstanden i vore søer og vandløb idag præcis den samme som før. Dette er en af de mere tankevækkende konklusioner fra Skov- og Naturstyrelsens nye hæfte »Naturen i Danmark«, der bærer undertitlen »Status og udviklingstendenser«. Hæftet bygger på den viden, der siden oprettelsen af Skov- og Naturstyrelsens overvågningskontor i juni 1987 er blevet indsamlet gennem overvågningsprojekter og statusudredninger. Denne viden blev præsenteret på et symposium d. 9. april 1988 på Københavns Universitet, og diskussioner og konklusioner herfra indgår ligeledes i bearbejdet form i hæftet.

Den gennemgående tendens i hæftets kapitler er nedgang i diversiteten for fauna og flora og for naturtyper. Dette skyldes i det væsentligste tre forhold: Strukturudviklingen i land- og skovbrug med stigende monoton, ændrede driftsformer med eutrofieringsproblemer og udstrakt anvendelse af kemiske bekæmpelsesmidler, og endelig forurening fra industri, husholdning, trafik m.v.

Den øgede indsats på naturovervågningsområdet har sin oprindelse i de omfattende miljøproblemer, der er blevet erkendt inden for den seneste snes år. Dette gælder bl.a. DDT-forureningen i 1960'erne, Cheminova-af-færen i 1970'erne og iltsvind- og fiskedødsproblemerne i 1980'erne. Naturovervågning er dog ikke noget nyt; i såvel skovbruget som i fiskeriet findes overvågnings-serier, der strækker sig mere end 100 år tilbage. Det nye er, at naturovervågningen er blevet koordineret og landsdækkende.

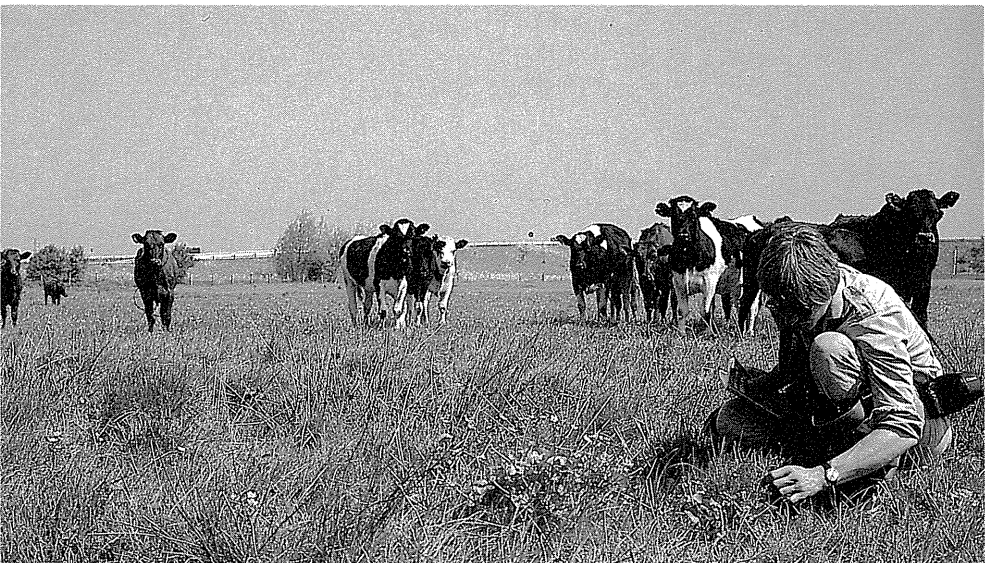
Fuglene har traditionelt spillet en central rolle i naturovervågningen, hvilket også kommer til udtryk i flere af hæftets afsnit. Det omfattende fugleregistrerings-

og overvågningsarbejde, som især DOF, men også Vildtforvaltningen og Skov- og Naturstyrelsen har ud-ført gennem de sidste 20 år, betyder, at der her findes et overordentligt betydningsfuldt referencemateriale for dagens naturovervågning.

For planterne og de øvrige dyregrupper har overvågningen hidtil været mere sporadisk og er oftest baseret på nogle få undersøgelser, der er blevet gentaget med års mellemrum. Planteregistreringer, der har kunnet danne basis for den nuværende overvågning, strækker sig faktisk helt tilbage til 1920'erne med den topografisk-botaniske undersøgelse (TBU). Hos pattedyrene base-rer overvågningen sig i de fleste tilfælde udelukkende på vildtudbyttestatistikken, der har sine svagheder, men i det mindste er årlig. Insekterne er selvsagt ganske uoverskuelige at overvåge i hele deres mangfoldighed; her har den hidtidige overvågningsindsats været baseret på regelmæssige opgørelser af enkelte insektgrupper som biller og sommerfugle. For flere plante- og dyre-gruppers vedkommende har særligt ihærdige personer ofte forestået lokale undersøgelser, der fordi de er fore-taget år efter år har karakter af overvågning, og i denne sammenhæng kan indgå som referencgrundlag.

Det er Skov- og Naturstyrelsens naturovervågnings-kontors fortjeneste, at dette stærkt heterogene og spred-te materiale nu er blevet samlet og gjort til grundlag for en samlet naturovervågning i Danmark. I »Naturen i Danmark – status og udviklingstendenser« formidles hele dette materiale, og der vises samtidig, på hvilke niveauer den fremtidige overvågning vil ske.

En status over naturens trivsel i Danmark har været gjort før. I 1971 og igen i 1980 stod den daværende Fredningsstyrelse, Naturfredningsrådet og Zoologisk Museum bag symposier, hvor den nyeste viden om na-

»Naturovervåger og naturplejere« i Jersie Mose. Foto: Sten Asbirk.

turens tilstand blev lagt frem. I 1971 blev hovedvægten lagt på plante- og dyrearterne, i 1980 på deres levesteder. I dag er man nået til den erkendelse, at det er både og. Som miljøminister Lone Dybkjær skriver i indledningen: Artsbeskyttelse er nødvendig, men ikke nok, arealbeskyttelse er nødvendig, men ikke nok. Naturbeskyttelsen må i højere grad indarbejdes som en del af

produktionen i jordbruget og industrien, samt i byplanlægningen.

Hæftet er gennemillustreret og fyldt med nyttige oversigter over status og udvikling for naturen. Hæftet kan anskaffes for den meget beskedne sum af 50 kr., bl.a. i DOF-Salg.

Steffen Brøgger-Jensen

Grønlands Polarlomvier – de første undersøgelser i vinterhalvåret

Læsere af DOFs publikationer vil have bemærket, at der de senere år har været omfattende undersøgelser af Polarlomvier (Kortnæbbede Lomvier) i Vestgrønland, og at bestanden mange steder er på retur. Projektet har hidtil været koncentreret om at optælle og studere ynglebestanden, men i løbet af 1988-89 foretages de første systematiske studier af lomvierne uden for yngletiden. Vinterundersøgelserne har flere delmål, men de vigtigste er at bedømme, hvor meget jagt i vinterhalvåret og bifangst af lomvier i fiskeredskaber betyder for bestanden. Zoologisk Museums Grønlandsundersøgelser iværksatte undersøgelserne ved hjælp af midler fra Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, og arbejdet udføres af forfatterne i regi af Ornis Consult. I det følgende skal kort berettes om de foreløbige resultater.

Laks og lomvier

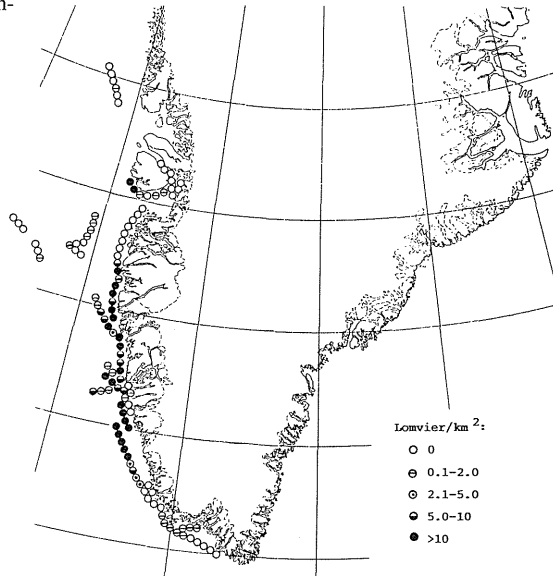
Det grønlandske laksefiskeri løber sædvanligvis af stabelen fra sidst i august og en månedstid frem, netop i den periode, hvor lomvierne med deres unger svømmer flyveudytige omkring ud for Grønlands vestkyst. Tidligt i 1970'erne druknede bevisligt flere hundrede tusinder lomvier i de drivgarn, som især udenlandske laksefiskere satte langt udenskærs, og laksefiskeriet er i nogen grad stadig omgærdet med et kedeligt ry af den grund.

Efter at vi har fulgt laksefiskernes aktivitet i flere af de største fiskerihavne, interviewet over 50 laksefiskere samt i nogle tilfælde selv deltaget i fiskeriet, er det dog heldigvis vort indtryk, at kun ubetydelige mængder lomvier nu lider druknedøden i nylongarnene. Vi har kun kunnet opspore godt 1000 druknede lomvier, der

Ved Grønland overvintrer lomvier fra både Canada, Spitsbergen, Sovjetunionen – og Grønland. Under deltagelse i lomviejagter samles blodprøver til bestemmelse af de enkelte fugles »hjemsted«. Foto: Knud Falk, Biofoto.

Kort over optalte lomvietætheder ved Vestgrønland i laksesæsonen 1988.

alt overvejende blev fanget så sent som i starten af oktober måned, hvor fiskeriet i andre år normalt er ophørt. De fleste lomvier blev fanget i området mellem Nuuk og Sisimiut (Godthåb-Holsteinsborg), og vi har beregnet, at der i dette område ialt kan være druknet op mod det dobbelte. I hele Vestgrønland kommer vi i vore estimater ikke over 2500 fugle.

Det skal indrømmes, at en sådan vurdering er særdeles usikker, men i forhold til 1970'erne, hvor i visse tilfælde tusinder af fugle kunne fanges ved en enkelt nats fiskeri, og hvor de i visse havne lå til fri afbenyttelse (hundefoder), er det nu forsvindende mængder, fiskerne haler indenbords. F.eks. var vi ved kontrol af laksekutterne i Sisimiut fem dage i træk kun i stand til at finde 8 druknede lomvier, og den største enkeltfangst, vi har hørt om, var 300-400 fugle.

En væsentlig grund til, at fiskeriet ikke mere tager de store mængder fugle, er, at laksefiskeriet i høj grad foretages fra små både – ofte joller – der primært sætter garn i de beskyttede indenskærsområder. Omkring 70% af laksekvoterne blev i 1988 givet til mindre både, der næsten udelukkende fisker indenskærs, og selv blandt de større både fiskede omkring halvdelen indenskærs. Kun de største laksebåde (det vil i praksis sige 40-50 fods trækuttere) fiskede udenskærs, men yderst sjældent mere end 5-6 sømil ude.

Lomvierne langt til havs

Lomvierne findes i det tidlige efterår ikke i indenskærsområderne. Det ved vi, fordi vi i løbet af laksesæsonen også foretog optællinger af havfugle ud for det meste af vestkysten. Fra KNIs passagerskibe og Grønlands Kommandos inspektionskuttere har vi optalt havfugle

efter samme metode, som har været benyttet ved kortlægningen i de danske farvande. På vedstående kort ses sejlruiter og lomviekoncentrationer, der blev registreret i september 1988; fuglene lå særligt talrigt i et bælte 5-30 sømil fra land. Særligt store lomviekoncentrationer var der ud for Maniitsoq/Sukkertoppen 10/9, Disko 23/9 og langt til havs ud for Paamiut/Frederikshåb (29-30/9). De områder, hvorfra der rapporteredes om lomviebifangster i laksegarn, faldt nøje sammen med de områder, hvor vi fandt mange rastende fugle. Nogle af lomvierne forekommer altså i den zone, hvor de største kuttere sætter drivgarn, men de fleste ligger længere til havs. Fiskeriet og lomvierne »overlapper« hverken tidsmæssigt eller geografisk så meget som i tidligere tider, hvilket må være den væsentligste årsag til det reducerede problem.

Vinterjagt

Efter laksefiskeriets afslutning har vi koncentreret os om jagten, der i de mest folkerige kommuner startede 15. oktober. Ved hjælp fra de få DOF-medlemmer i Grønland samt andre interesserede undersøges jagtens tidsmæssige forløb, aldersfordelingen af de skudte fugle m.v. I skrivende stund indløber resultaterne planmæssigt, og vi kan allerede se store forskelle i sæson og aldersfordeling i de forskellige områder af Vestgrønland. F.eks. ser det ud til, at der skydes meget få gamle lomvier i de sydlige kommuner (1-6%), mens andelen af adulte fugle ved Nuuk gradvist stiger til over 50% i løbet af vinteren.

Projektet fortsætter frem til foråret, og ud over undersøgelserne af jagten optælles fuglene på havet igen i sen vinteren (februar).

Knud Falk & Jan Durinck

The Greenland White-fronted Goose Study

I 1978 startede en flok universitetsstuderende ved universitetet i Aberystwyth i Wales en arbejdsgruppe ved navn »Greenland White-fronted Goose Study«. Formålet med dannelsen af gruppen var at studere så mange aspekter som muligt af biologien hos den Grønlandske Blisgås – en race af Blisgåsen som yngler i Vestgrønland og overvintrer i Skotland, Wales og Irland og som på daværende tidspunkt talte omkring 16.000 fugle og var i tilbagegang.

Arbejdsgruppens første mål var at gennemføre studier af Blisgæssenes ynglebiologi og at etablere et netværk af tællere på overvintringspladserne, så der kunne blive foretaget en mere detaljeret overvågning af bestanden og dens rastepladser. På længere sigt var det håbet, at resultaterne af undersøgelserne kunne danne grundlag for en bedre forvaltning af gåsebestanden overalt i dens udbredelsesområde.

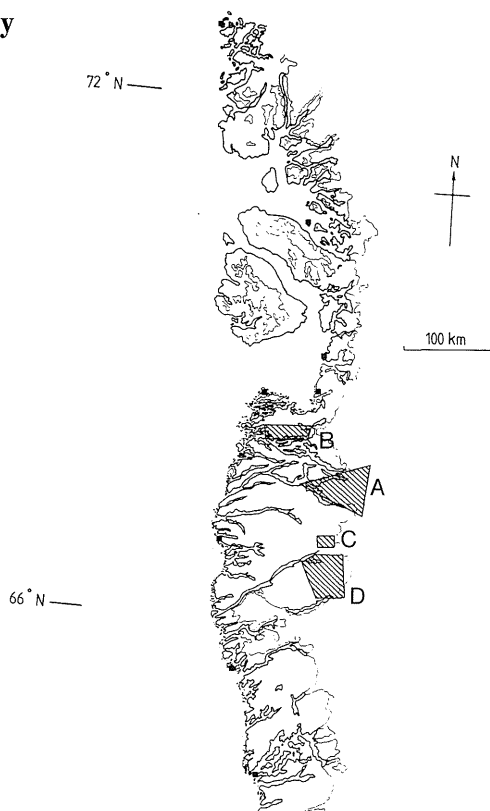
I løbet af de ti år, arbejdsgruppen nu har fungeret, er der fremkommet et væld af nye informationer om den Grønlandske Blisgås, og gruppens initiativ har bredt sig som ringe i vandet, så der idag arbejdes seriøst med Blisgæssene i alle dele af overvintringsområdet, på rastepladserne i Island og på ynglepladserne i Vestgrønland. Der er publiceret en lang række artikler og rapporter om Blisgæssene, deraf flere i DOFT, og flere, mere avancerede studier er igang.

Arbejdsgruppen har kraftigt medvirket til at sætte focus på den Grønlandske Blisgås og til en bedre beskyttelse af den lille bestand. Den Grønlandske Blisgås er nu fredet i Storbritannien og det meste af Irland, og stort set også i Grønland. På grundlag af arbejdsgruppens undersøgelser har det grønlandske hjemmestyre i 1987 udpeget fem Ramsar-områder i Vestgrønland på ialt 6900 km² specielt med henblik på beskyttelse af Blisgåsen, og der bliver ført kampanjer for beskyttelsen af de skotske og irske naturlige tørvemoser, som er gæssenes traditionelle vinteropholdssted.

Fredningsbestræbelserne har båret frugt. Fra et niveau på 14.000-16.000 i 1970'erne er bestanden steget til 22.000-25.000 i årene 1985-1988, sandsynligvis som følge af en formindsket dødelighed.

I somrene 1979 og 1984 blev der foretaget store ekspeditioner til et område i Nordre Strømfjords bagland, Eequalummiut nunaat, for at studere gæssenes ynglebiologi. Herfra foreligger der nu en række publikationer, der behandler mange aspekter af gæssenes yngleadfærd og fødeøkologi. I forbindelse med ekspeditionerne er der fanget fældende Blisgæs, som er mærket med plast-fodringe med individuel kode. Mærkningerne er senere udvidet til også at foregå i Irland. Plastringene er blevet aflæst på overvintringspladserne, og der foreligger nu et spændende materiale, der viser, at Blisgæssene er meget stedfaste. I løbet af en vinter og i flere vintre i træk ses samme individ fast i et område på få kvadratkilometer inden for en større rasteplads.

For at få et bedre overblik over Blisgæssenes yngleudbredelse har to af gruppens hovedkræfter, David Stroud og Tony Fox, iværksat flytællinger i dele af

Kort over Vestgrønland med angivelse af fire områder, hvor der blev foretaget optælling af Grønlandske Blisgæs fra fly i sommeren 1988. Område A er undersøgelsesområdet fra 1979 og 1984, Eequalummiut Nunaat, og område B er Lersletten.

Vestgrønland. I begyndelsen af august 1988 blev der udført et pilotprojekt med økonomisk støtte fra hjemmestyret. Ud fra den foreliggende viden om gåsebestandens størrelse og yngleforekomst anede Stroud og Fox, at der måtte være et overset område i Vestgrønland, hvor der befandt sig en hel del gæs. Deres profeti holdt stik! På Lersletten, en kæmpemæssig lavlandslette syd for Diskobugten, anslod de, at der fandtes 6000 Blisgæs – en fjerdedel af hele bestanden. Lersletten ligner ikke de øvrige kendte yngleområder i Vestgrønland, der er bakkede terræner. Lersletten er særdeles rig på søer og damme omgivet af fugtige kær med rig vegetation – en perle, der ligger øde og utilgængelig hen. Området er udpeget som Ramsar-område.

Flyobservationerne var således en succes, og de vil blive fortsat i denne sommer. Det er planen at overflyve de mest interessante områder fra Godthåb-fjorden i syd til Upernavik i nord. I en af de efterfølgende somre vil optællingerne blive fulgt op af detaljerede undersøgelser, højst sandsynligt på Lersletten.

Tony Fox & David Stroud
(bearbejdet af Jesper Madsen)